

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Υπόθεση σχηματισμού: Αλφειού πάθος

Πλάι στις εκβολές του Αλφειού και σε απόσταση 2,5 χλμ. από την αριστερή του όχθη υπήρχε έως το 1968 η λίμνη Αγουλινίτσα, η οποία κατελάμβανε σε εποχές πληθωρικού υδάτινου εμπλουτισμού 28.000 στρ.. Το ολικό της μήκος ήταν περίπου 15.000 μ. και το πλάτος κυμαινόταν από 500 έως 3.500 μ.. Κείμενη ανάμεσα στην κοινότητα Επιταλίου –νυν Δήμο Βόλακος– και στα νερά του Ιονίου, η περιοχή της λίμνης οριζότο ΒΔ από τον Αλφειό, ΒΑ από την εθνική οδό Πύργου-Κυπαρισσίας, ΝΔ από τον Κυπαρισσιακό κόλπο και ΝΑ από τη λίμνη Καϊάφα (δλ. Χάρτη Χα1).

Όλοι οι νεότεροι μελετητές της λίμνης συμφωνούν στο ότι η λίμνη δεν υπήρχε κατά τους ιστορικούς χρόνους. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγει κανείς από το γεγονός ότι δεν υπάρχει ιστορική πηγή της αρχαιότητας που να μιλά συγκεκριμένα για την ύπαρξη της λίμνης. Ουδείς εκ των ιστορικών και αρχαίων γεωγράφων και ουδέν γενικότερα κείμενο της αρχαίας γραμματείας την αναφέρει, ακόμη και κατά το τέλος του 2ου αιώνα μ.Χ., όταν ο Παυσανίας στα *Ηλειακά* κάνει εκτενέστατη περιγραφή της όλης περιοχής.

Βασικότατο ωστόσο τεκμήριο του μη σχηματισμού της, κατά την προαναφερθείσα εποχή, θεωρείται το γεγονός ότι κατά τους κλασικούς χρόνους η απόσταση από τις εκβολές του Αλφειού μέχρι την Ολυμπία ήταν 6.000 βήματα ή 80 στάδια, δηλαδή 15.390 μ.. Τούτο σημαίνει ότι οι τότε εκβολές του ποταμού ήταν στη θέση περίπου της διασταύρωσης του δρόμου Πύργου-Επιταλίου με τον Αλφειό, τοποθεσία γνωστή ως Περταταριά.¹ Η θάλασσα έτσι έφθανε έως τους πρόποδες του λόφου του Αη-Γιώργη (αριστερά του Επιταλίου). Από τότε έως σήμερα, οι συνεχείς προσχώσεις του Αλφειού κατέληξαν στη δημιουργία θινών και στη μετακίνηση, κατά 4 χλμ. περίπου δυτικότερα, των εκβολών του.

Ο σχηματισμός της λίμνης είναι το τελικό αποτέλεσμα του συνδυασμού της δράσης, από τη μια μεριά, της ορμής του ποταμού αυτού και, από την άλλη, του θαλάσσιου κυματισμού, αντίθετου προς τον ρουν του τελευταίου. Η τέτοια λοι-

1. Επί του θέματος, αναλυτικότερα, Α. Καλλίνσκη (1958) και Σ. Φωτόπουλος (1990, 1991).

πόν αντιθετική κίνηση των ρευμάτων υπήρξε ο βασικός μηχανισμός δόμησης της επιφανειακής τελικής μορφής της Αγουλινίτσας. Εάν αυτή η τελευταία φάση είναι υπόθεση χιλιάδων ετών, το γεωλογικό υπόβαθρο της λίμνης έχει ηλικία μερικών εκατομμυρίων χρόνων. Σύμφωνα με τα στοιχεία της γεωχρονολογικής κλίμακας, το υπόβαθρο της Ηλειακής πεδιάδας στην οποία ανήκει η περιοχή του Επιταλίου σχηματίστηκε προς το τέλος της εποχής του Ολιγόκαινου – της τριτογενούς περιόδου του Καινοζωικού αιώνα, δηλαδή πριν 30 εκατομμύρια χρόνια. Στην Πλειόκαινο εποχή (διαρκούσα από 2,5-7 εκατ. έτη) το μεγαλύτερο μέρος της δυτικής Πελοποννήσου βρισκόταν κάτω από τη θάλασσα.

Κατά δε την αρχαιότατη τεταρτογενή περίοδο (έως 2,5 εκατ. έτη) σχηματίζονται οι παράκτιοι λόφοι της Ηλείας και πιθανότατα και οι λόφοι του Αη-Γιώργη και της Παναγίας στην περιοχή του Επιταλίου. Πριν εκατομμύρια χρόνια δημιουργήθηκε ρήγμα κατακόρυφο (μετατόπιση πετρωμάτων) που είχε διεύθυνση από Β-ΒΔ προς Ν-ΝΑ. Έτσι προκλήθηκε δύθισμα με πυθμένα χαμηλότερο από τη θάλασσα που γέμισε θαλασσινό νερό. Στη συνέχεια, ο Αλφειός μετέφερε διάφορα υλικά (άμμο, χαλίκια, λάσπη) επιχώνοντας σταδιακά μέσα στους αιώνες την περιοχή του δυθίσματος. Οι θαλάσσιοι κυματισμοί, οι αντίθετοι –όπως είδαμε– με τη ροή του ποταμού, δημιουργούν σε συνδυασμό με τη δράση του Αλφειού θίνες (σωρούς άμμου).² Οι σωροί αυτοί, σε μορφή ακτοταινίας, αποχωρίζουν το χώρο του δυθίσματος από τη θάλασσα. Η ακτοταινία δε εκείνη θα είναι το όριο και ο βασικός όρος της πολυδιάστατης λειτουργίας της λιμνοθάλασσας (βλ. Χάρτη Χα2).

Ο Αλφειός, ο μεγαλύτερος σε μήκος και ο πλουσιότερος σε νερά ποταμός της Πελοποννήσου, είναι ο γεννήτωρ ουσιαστικά και ο τροφοδότης της λίμνης Αγουλινίτσας. Εάν η τελευταία στερείται μεταφορικού λόγου και αρχαίας ιστορίας, η πλούσια συμβολική παράδοση και η πολύπτυχη ιστορία του γεννήτορά της την καθιστούν κληρονόμο πολύσημων λιμναίων λειτουργιών, που αντανακλούν στοιχεία του πλουτοδότη και γονιμοποιού Αλφειού³.

Με τις πηγές στις δυτικές υπώρειες του Πάρωνα και μετά από διαδρομή 111 χλμ. –διαρρέοντας την Αρκαδία, τη Μεσσηνία και την Ηλεία– εκβάλλει δίπλα στο Επιτάλιο στο δόρειο Κυπαρισσιακό κόλπο. Ο Κ. Παπαρηγόπουλος χαρακτήριζε τον Αλφειό έναν εκ “των παραδοξότερων ποταμών της γης”, όχι διά το μέγεθος αυτού, αλλά “διά τας αλλοκότους αναδύσεις και καταδύσεις

2. Σ. Φωτόπουλος, ό.π..

3. Από το αλφάνω: παράγω, εισφέρω, αποφέρω, τροφοδοτώ. Το παράγωγο αλφή σημαίνει την παραγωγή, την κτήση, το κέρδος: Αλφηστής είναι αυτός που θηρεύει κέρδος. Υπάρχει επίσης η εκδοχή ότι το όνομα Αλφειός παράγεται από το άλφος, επειδή τα νερά του θεραπεύουν τον αλφό, την ασθένεια του δέρματος, τον αλβινισμό (albus: λευκός) – και αλφός στην ιατρική: η ελάττωση της χρωστικής σε περιοχές του δέρματος, η λεύκη. Βλ. Γ. Κανελλάκης (1973, σ. 39-57).

τας οποίας πάσχει". Τα τιτανώδη όρη έχουν πολλά υπόγεια χάσματα και ρεΐθρα. Τέτοια χάσματα, αναφέρει ο ιστορικός, υπάρχουν πολλά στην Ελλάδα και μάλιστα στη μέση Πελοπόννησο. "Όθεν οι ποταμοί αυτοί πολλάκις αφανίζονται υπό την γην και έπειτα αναφαίνονται, έπειτα πάλι αφανίζονται, ώστε εκ τούτου είναι δύσκολον να ορισθώσιν αι αληθείς πηγαί. Τοιούτον τι συμβαίνει ιδίως εις τον προκείμενον Αλφειόν και εις έτερον ονομαστόν ποταμόν της Λακωνικής, τον Ευρώταν. Διότι κατά τινα, ορθήν ως φαίνεται γνώμην, ο Αλφειός, παραγόμενος εκ πολλών πηγών της δυτικής πλευράς του Πάρνωνος, καταδύεται εις τους πρόποδας του Κρησίου όρους και αναδύεται εις το πεδίον της Ασέας (Αρκαδίας), όπου συγχέεται μετά της κυριωτέρας του Ευρώτα πηγής. Ενταύθα οι ποταμοί θυθίζονται συνάμα, αλλά μόλις αναμίξουν τα ύδατα αυτών εν ρεΐθρω υπογείω, χωρίζονται και πάλιν και ανατέλλουσιν ο μεν εις την δόρειον Λακωνικήν, ο δε εις το πεδίον της Μεγάλης πόλεως, από του οποίου ρέει ήδη αδιαλείπτως καταφανής προς την δυτικήν θάλασσαν".⁴

Μετά την εξαφάνισή του στις καταβόθρες και την ανάδυσή του στην Ασέα, κάνει ο Αλφειός μέχρι τις εκβολές του φανερή διαδρομή 88 χλμ.. Όλα τα γνωστά όρη (αρκαδικά, μεσσηνιακά, ηλειακά και αχαϊκά) φροντίζουν για την τροφοδότησή του: το Μάιναλο και ο Πάρνων, ο Ερύμανθος και η Φυλόη, το Λύκαιο και η Μίνθη (Στράβων, 83). Στην όλη του διαδρομή, υπόγεια και επιφανειακή, έχει πηγές πλούσιας τροφοδότησης. Στις αρχές του –στη δουνίσια πορεία– δέχεται τα νερά του Καρνίωνα, του Βρενθεάτη, του Βουφάγου. Φθάνει πληθωρικός στον κάμπο της Μεγαλόπολης και προχωρώντας προς την Καρύταινα παραλαμβάνει τα νερά του Γορτυνίου Λούσιου, του Μυλάονα, του Νου, του Αχελώου, του Κέλαδου, του Ελισσώνα, του Τρίτωνα, της Σουλτίνας.⁵ Περνά την Ηραία και κατηφορίζοντας προς τη Θέλπουσα παίρνει τα νερά του Λάδωνα και του Ερύμανθου. Στη συνέχεια στο χωριό Μουριά έλκει προς την κοίτη του ό,τι του προσφέρουν ο Λευκανίας, ο Κυθήριος, ο Ενιπέας. Και συνεχίζει καταβροχθίζοντας αχόρταγα: στον Σέκουλα τον Νάφιλο, στην Τρυπητή τον Διάγοντα και τον Αχέροντα, στον Σκιλλούντα τον Σελινούντα.⁶ Φθάνοντας τέλος μεγαλοπρεπής και εκθαμβωτικά πλούσιος στα ιερά Ολύμπια, επιδίδεται στον τελευταίο εναγκαλισμό με τον Κλαδέο και εκβάλλει –ή μάλλον εξέβαλλε άλλοτε, πριν τη σημερινή του εξασθένηση– με ορμή στο Ιόνιο.

4. Κ. Παπαρηγόπουλος, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Ελευθερουδάκη, τόμ. Α', σ. 147-148.

5. Βλέπε και Γ. Κανελλάκης (1973, σ. 39-57).

6. Η ροή του επί μεγάλα διαστήματα υπό την γην, εισχωρώντας στα σπηλαιώδη έγκατα του εδάφους και στα υποχθόνια κοιλώματα, τον κάνει, όπως τον αποκαλεί ο Σπ. Λάμπρου, ποταμό καταπνόμενο. Επιπλέον είναι από τους πλέον πολυνύμους ποταμούς. "Στο Λεοντάρι λέγεται Σαραντάπορος. Στην Καρύταινα: Καρυτινό ποτάμι και Ποτάμι. Μετά την Ηραία: Ρουφιάς και Ροφιάς. Από τα Ολύμπια και κάτω: Αλφειός" (Αγησ. Τσέλαλης, 1952, σ. 99).

Στον Όμηρο αναφέρεται το “ιερὸν ῥόον Ἀλφειοῖο”, το ιερὸ ρεῦμα του Αλφειοῦ, ἐκεῖ ὅπου, προσφέροντας τιμές ο Νέστωρ στο Δία, θυσιάζει ὅμοια ταῦρο στον Αλφειὸ και ταῦρο στον Ποσειδῶνα.⁷ Ο πλουτοφόρος Αλφειὸς λατρεύεται ως θεότητα και παραμένει ιερὸς και για τους Ρωμαίους, αποκαλούμενος *Sacer Alpheus* (ιερός Αλφειός).⁸

Κατὰ τη διάρκεια των Ολυμπιακῶν αγῶνων, μικρὰ πλοία μετέφεραν, μέσω του τότε και πάντα πλωτοῦ Αλφειοῦ, ἀνθρώπους και τροφίμα ἀπὸ τις ἐκβολές ως τον ιερὸ χώρο της Ολυμπίας (διαδρομὴ μῆκους, υπενθυμίζουμε, 6.000 βημάτων).

Ο πιο ευχάριστος στην ὄραση και ο ἀπολαυστικότερος των ποταμῶν για τον Δία, ο Αλφειός, καλύπτει ἓνα τεράστιο κεφάλαιο της ποτάμιας μυθολογίας. Θ’ αναφερθούμε στην πιο σημαντικὴ μυθολογικὴ του διήγηση, που τυγχάνει να ἀφορᾷ ἀμεσότερα την ὅλη μας εργασία. Σ’ αὐτὴν που ο κυνηγὸς Αλφειὸς ἀπὸ ἐρωτα μεταμορφώνεται σε ποτάμι και, ως υποθαλάσσιο ρεῦμα, διασχίζει κατὰ ἐκατοντάδες χιλιόμετρα το Ἰόνιο για να σμίξει, με το ἀφρώδες κύμα του, την ἀναβλύζουσα ἀπὸ τη γῆ πηγὴ της Ἀρέθουσας. Πρόκειται για τη συνάντηση δύο υδάτινων γλυκῶν πηγῶν, “το θεωρούμενο μέγιστο ἐρωτικὸ πλησίασμα” (Καλάσσο, 1991, σ. 199), υφάδι της αἰώνιας εὐτυχίας, με ὅρο ὑπαρξῆς την παρθενικὴ καθαρὸτητα των υδάτων.

Ο Αλφειὸς ἐρωτεύεται τη θεὰ του κυνηγιοῦ, την Ἀρτέμιδα, και με τυφλὸ πάθος την κυνηγᾷ παντοῦ. Σε παννυχίδα ἡ Ἀρτεμις για να μην ἀναγνωρισθεῖ ἀπὸ τον κυνηγὸ αλείφει το πρόσωπό της καθὼς και των νυμφῶν της με πηλὸ (Παυσανίας, 5, 22, 9). Ο Αλφειὸς την καταδιώκει μέχρι τη νῆσο Ὀρτυγία, κείμενη στο λιμάνι των Συρακουσῶν. Σύμφωνα με τους Ὀρφικούς, ἡ Ὀρτυγία εἶναι τόπος γέννησης της Ἀρτέμιδος.⁹ Ἡ νῆσος στους πινδαρικούς *Ἐπίνικους* θα εἶναι ο θρόνος της Ποταμίας Ἀρτέμιδος: “Ποταμίας ἔδος Ἀρτέμιδος” (*Πύθεια*, 2, 12) και “δέμνιον Ἀρτέμιδος” (*Νέμεα*, I, 3). Στον κύκλο της Ἀρτέμιδος ἡ κυνηγὸς νύμφη Ἀρέθουσα ταυτίστηκε με την Ἀρτεμιν. Με πάθος και ἐδῶ ο κυνηγὸς την καταδιώκει μέχρι την Ὀρτυγία. Ὅταν πρόκειται να την συλλάβει,

7. “Ἐνθεν πανσυδὴν σὺν τεύχεσι δωρηθέντες ἔνδιοι ἰκόμεσθ’ ἱερὸν ῥόον Ἀλφειοῖο. Ἐνθα Δίῳ ῥέξαντες ὑπερμενεῖ ἱερὰ καλά, ταῦρον δ’ Ἀλφειῷ, ταῦρον δὲ Ποσειδάωνι” (Ἀπὸ ἐκεῖ, γρήγορα, ἀφοῦ πήραμε τα ὅπλα, φθάσαμε στο ιερὸ ρεῦμα του Αλφειοῦ. Ἐκεῖ, ἀφοῦ κάναμε καλὲς θυσιῆς στον ἰσχυρὸ Δία, προσφέραμε ταῦρο στον Αλφειὸ και ταῦρο στον Ποσειδῶνα), *Ιλιάδα* (Ραψωδία Λ, 725-728).

8. Στην ησιόδεια *Θεογονία* ο Αλφειὸς συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των ποταμῶν οἱ ὁποῖοι ἦσαν υιοὶ του Ωκεανοῦ και της Τηθύος – κόρης του Ουρανοῦ (ἢ του Κρόνου) και της Γαίας (Ἡσιόδου, *Θεογονία*, 337).

9. “Λητοῖ... γειναμένη Φοῖβον τε και Ἀρτεμιν ἰοχέαιραν, τὴν μὲν ἐν Ὀρτυγίῃ, τὸν δὲ κραναῇ ἐνὶ Δῆλῳ” (Λητώ, ἀφοῦ ἐστὶ ἐγέννησες και τον Φοῖβον και την Ἀρτεμιν, που ἐκτοξεύει δέλη, αὐτὴν μὲν εἰς την Ὀρτυγίαν, ἐκείνον δὲ εἰς την βραχώδη Δῆλον) (*Ὀρφικά*, *Λητούς* – μετ. Σ. Μαγγίνας).

αυτή μεταβάλλεται σε πηγή. Από αγάπη ο Αλφειός μεταβάλλεται σε ποταμό και ενώνεται με το νερό της Αρέθουσας (Παυσανίας, Ε, 7, 2).

Για ν' αποδειχθεί η κοινωνία του Αλφειού προς την Αρέθουσα, αναφέρεται ότι χρυσή φιάλη η οποία ρίχτηκε στον Αλφειό, στην Ολυμπία, εμφανίστηκε στην Αρέθουσα,¹⁰ μια παράδοση που έχει αφήσει έως σήμερα τα ίχνη της.¹¹

Κατά τον Οβίδιο, η Αρέθουσα είναι η πρώτη που πληροφορεί τη Δήμητρα ότι είδε την Περσεφόνη καθώς και για το ότι η τελευταία είναι βασίλισσα στο βασίλειο του Πλούτωνα (*Μεταμορφώσεις*, V, 505-509). Η Αρέθουσα της ύστερης μυθολογίας, των τελευταίων χρόνων του αρχαίου κόσμου, είναι γυναικεία οντότητα με χαρακτηριστικά τρόπον τινά της χριστιανικής εποχής: την ταπεινότητα και την προσμονή. Όλα συμβαίνουν ωςάν η πηγή Αρέθουσα να προΐδεάζει για τη γέννηση της νέας πηγής – αγαπημένης του Αλφειού, γαλήνιας αυτή τη φορά και στο πλάι του, υπό το ημερήσιο φως, υπομονετικής και υπάκουης.

Στην πραγματικότητα, όσο διάστημα η αλληγορική σκέψη φαντάζεται τον ερωτικό και πληθωρικό Αλφειό να κυνηγά με πάθος νύμφες και να μεταμορφώνεται από άνθρωπος κυνηγός σε ποταμό (ή το αντίστροφο) –για να επιτύχει το σμίξιμο δύο γλυκών πηγών–, η φύση στη δική της γεωχρονολογική κλίμακα και με τους δικούς της ρυθμούς ετοιμάζει ενδεχομένως υπόγεια το υπόδαθρο νέας ζώσας επιφανειακής φυσικής πηγής. Με το σχηματισμό της Αγουλινίτσας επιδεδαιώνεται ίσως ένα φαινόμενο που αγγίζει ποικιλοτρόπως τους διάφορους επιστημονικούς τομείς: Η αρχαϊκή σκέψη συλλαμβάνει διαισθητικά γεγονότα της τάξης διαφόρων σφαιρών –φυσικών, κοσμολογικών, ψυχικών– τα οποία έρχεται εκ των υστέρων ο επιστημονικός λόγος, με τις δικές του μεθόδους, να διατυπώσει και να επιδεδαιώσει. Και επιπλέον, ν' ανακαλύψει τις αντιστοιχίες λογικού ή δομικού τύπου που υπάρχουν μεταξύ των εικόνων τις οποίες ο αρχαϊκός κόσμος είχε δημιουργήσει και αυτών που ο σύγχρονος έχει επιστημονικά δομήσει.

Ο ποταμός επί αιώνες με τις προσχώσεις του ετοιμάζει τα θεμέλια της Αγουλινίτσας. Η αποπεράτωση της δόμησης του όρου και του ορίου της λειτουργίας της λίμνης, η αμώδης ακτοταϊνία της, λαμβάνει χώρα κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

Θα έλεγε κανείς ότι ο Αλφειός, στο πλαίσιο της γεωχρονολογικής κλίμακας, λίγο πριν από αυτούς τους αιώνες σαν να διαισθάνθηκε ότι ούτε οι καιροί αλλά ούτε και η ορμή του θα του επέτρεπαν πάντα να κυνηγά τις αγαπη-

10. Η φιάλη εφυλάσσετο στο ναό της Αρτέμιδος στην Ορτυγία (Πολύβιος, 12, 4d· Στράβων, Στ', 270).

11. Ό,τι έχει απομείνει από διηγήσεις παλαιότερων ναυτικών: Στη θέση της φιάλης είχε χρησιμοποιηθεί από ναυτικούς άλλοτε χρώμα κόκκινο (αόριστα) το οποίο μέσω του υπογείου ρεύματος του Αλφειού έφθασε έως τις ακτές της Ιταλίας!

μένες μέχρι την Ορτυγία. Θα έφθανε ίσως κάποια στιγμή και η αρχή του τέλους του νεανικού σφρίγγους και τότε η πρόνοια για μια πιστή, αλλά εξίσου διάφανη και παρθενική, παρουσία δίπλα του θα ήταν η μόνη λυτρωτική λύση... Ωσάν η σημερινή εικόνα του αλυσόδετου με φράγματα Αλφειού και ποικιλοτρόπως ταπεινωμένου να είχε ήδη υπάρξει από τότε αντικείμενο της διαίσθησης του ίδιου του ποτάμιου κυνηγού – στο πλαίσιο φυσικά της γεωχρονολογικής τάξης πραγμάτων. Άλλωστε, τι είναι άραγε για τις εξελίξεις των γεωφυσικών στοιχείων εξήντα γενιές πίσω; Ίσως η προχθεσινή νύχτα με όσα αλληγορικά σημεία κομίζει και προσφέρει. Πόση αλήθεια υπάρχει άραγε στην ιδέα ότι οι αλληγορικές αυτές συλλήψεις, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, είναι οι ίδιες που επιλέγουν τον τόπο της εγκατοίκησης τους; Τα ίδια δηλαδή τα φυσικά στοιχεία με τις μακροχρόνιες μυστικές διεργασίες τους να εμπνέουν συλλήψεις απηχούσες διαισθητικά την ίδια μελλοντική τους πορεία;

Εικάζεται ότι κατά την αρχαιότητα η Μεγαλόπολη ήταν λίμνη (άγνωστο πότε ακριβώς). Και ότι από τη μεγάλη πίεση των νερών και από διάφορα, ενδεχομένως, γεωλογικά φαινόμενα (σεισμούς, κατολισθήσεις κ.ο.κ.), που έλαβαν χώρα κοντά στην Καρύταινα, σχίστηκαν τα δουνά, έσπασαν οι δράχοι και σχηματίστηκε έτσι ο Αλφειός, στο μέρος εκείνο με τις βραχώδεις και απόκρημνες όχθες (Γ. Κανελλάκης, 1973).

Εάν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε ο Αλφειός σχηματίζοντας τη νέα λίμνη εξεπλήρωσε πιθανόν ένα χρέος στην άλλη (στην πρώτη και παλαιότερη): σ' αυτήν που τον κατέστησε πλουσιότερο και ορμητικότερο. Με τον τρόπο αυτόν έβαλε και μια τάξη στη σειρά των επιφανειακών υδάτινων μορφών, με τη λίμνη στο τελευταίο στάδιο αυτών.

Ως ώριμη έτσι υδάτινη μορφή, η νεοσχηματισθείσα λίμνη επιτελεί τη διπλή μεταφορική της λειτουργία: ως φυσικό κάτοπτρο και υπόγειος οφθαλμός. Όχι ίσως τυχαία η ρωμαϊκή Αρέθουσα, πλησιάζουσα τη μορφή της νέας λιμναίας νύμφης, είναι αυτή που πρώτη είδε την Κόρη και καθισύχασε τη Δήμητρα: για την εναλλαγή της υπόγειας και γήινης βασιλείας – την εναλλαγή των χρονικών εποχών, των διαθέσεων και των καταστάσεων. Ωσάν να ήθελε, για μία ακόμα φορά, να δείξει η φύση πως τούτο θα ήταν το εναλλασσόμενο αδιάκοπο μήνυμα της κάθε μέλλουσας τύχης:

*“Illa quidem tristis neque adhuc interrita uultu,
Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi
Sed tamen inferni pollens matrona tyranni”.*¹²

12. “Αυτή είναι θλιμμένη και ο τρόμος δεν έχει ακόμα εξαφανισθεί από το πρόσωπό της. Αλλά αυτή είναι βασίλισσα, αλλ’ αυτή είναι η κυρίαρχος του κόσμου του ερέδους. Ισχυρή δέσποινα του θεού που κυδερνά τον Άδη” (Οβίδιος, *Μεταμορφώσεις*, V, 505-510).